

Stanisław Biel SJ

ANIOŁOWIE

medytacje biblijne

Wydawnictwo WAM ■ Księża Jezuici
Kraków 2016

WSTĘP

Aniołowie należą do najbardziej wdzięcznych i sympatycznych postaci. Są niemal wszędzie: w Biblii i codziennym życiu, ale również w literaturze, sztuce, muzyce... Paradoksalnie w dzisiejszej erze agnostycyzmu i negacji świata duchowego pojawia się niemal moda na anioły.

Do najbardziej znanych aniołów należy niewątpliwie Anioł Stróż. Jego obrazek wisi zwykle nad łóżkiem dziecka, a modlitwę do niego zna niemal każdy maluch. Z czasem (niestety!) postać Anioła Stróża wydaje się infantylna, a pamięć o nim zanika. W wieku dorosłym bardziej imponuje archanioł Michał. Nie tylko ze względu na swój waleczny charakter, ale także na moc egzorcyzmowania. Anioły pojawiają się każdego roku w okolicach świąt Bożego Narodzenia. Ich wizerunki zdobią kościelne szopki i prywatne mieszkania, witryny sklepowe i ulice, są wśród wierzących i niewierzących.

Aniołowie są nam bliscy. Jednak bywa, że mieszymy świat duchowy z iluzorycznym, wręcz fantastycznym. Wspomaga w tym dziś skutecznie świat wirtualny. Zapominamy, że aniołowie są realnymi osobami, chociaż należą do wymiaru duchowego. Ich

obecność jest głęboko zakorzeniona w Biblii i tradycji Kościoła. W VI wieku Pseudo-Dionizy skodyfikował strukturę zastępów anielskich i podzielił je na trzy hierarchie. Do pierwszej, stojącej najbliżej Boga, zaliczył serafiny, cherubiny i trony, do drugiej – panowania, moce (cnoty) i potęgi, zaś do najniższej – księstwa (zwierzchności), archaniołów i aniołów. Nasi ulubieni aniołowie znajdują się więc najniżej w hierarchii duchowej. Zapewne dlatego są nam tak bliscy.

Niniejsza książka stanowi swoistą podróż w świat aniołów. Rozpoczyna się od Księgi Rodzaju, a kończy na Apokalipsie. Dzięki niej możemy poznać istotę, zadania i cechy duchów niebieskich i przekonać się, że są nam bliscy i życzliwi. Co więcej, zawsze gotowi, by nas wspomagać i służyć.

Odwołuję się do tekstów biblijnych o aniołach. Komentarze egzegetów wzbogacam o problemy egzystencjalne i intuicje malarzy. Ponadto stawiam konkretne pytania życiowe, mogące służyć do osobistych przemyśleń i modlitwy.

Autor

1. STRAŻNIK DRZEWA ŻYCIA

W EDENIE

Aniołowie należą do świata duchowego. Z nazwy są posłańcami, wysłannikami Boga (gr. *angelos* oznacza posłaniec). Kontemplują Jego oblicze, wsłuchują się w Jego głos (por. Ps 103, 20), by móc spełniać z miłością Jego wolę. Nie są jednak istotami bezwolnymi ani marionetkami w ręku siły wyższej. Mają rozum i wolną wolę. W stosunku do człowieka pełnią zwykle rolę służebną – oznajmniają mu zamiary Boga. Z drugiej strony przewyższają go inteligencją, pięknem, doskonałością, zdolnością do miłości absolutnej (por. *Katechizm Kościoła Katolickiego*, 329-330).

Święty Augustyn wskazuje na różnicę między naturą a misją aniołów. Naturą jest wymiar duchowy, misją – posłannictwo: *Przez to, czym jest, jest duchem, a przez to, co wypełnia, jest aniołem.*

Aniołowie swoim istnieniem i działaniem odzwierciedlają piękno, myśl i blask Stwórcy. Ponieważ uczestniczą w całkowitym poznaniu Boga, pragną, by był jak najszerzej poznawany i kochany. Ich doskonałe posłuszeństwo wynikające z miłości sprawia, że służą realizacji Jego zamysłu.

Aniołowie nie są równi Bogu, nie są wieczni, zostali stworzeni w określonym czasie. Są natomiast nieśmiertelni i nieustannie obecni w historii świata i człowieka.

Po raz pierwszy pojawiają się na kartach Biblii w opisie raju ziemskiego, Edenu (Rdz 2-3). Nazwa Eden wywodzi się z języka sumeryjskiego (*edin*) i oznacza „równinę, step”. Mówi się również poetycko o „ogrodzie Boga”. Raj miał być miejscem, gdzie człowiek pogodnie przeżywa swoje dni w bliskości i przyjaźni ze Stwórcą. Bóg powierzył mu również misję współpracy z sobą w doskonaleniu stworzonego dzieła (Rdz 2, 15). W rajskim ogrodzie człowiek nie odczuwał żadnych przykrych uczuć ani bólu, cierpienia. Nie odczuwał również wstydu, czego symbolem jest nagość. Żył w harmonii z całym stworzeniem, również z dzikimi, lecz łagodnymi zwierzętami (por. Iz 11, 6nn).

Gdy człowiek żyje w bliskiej przyjaźni z Bogiem, gdy Mu wierzy i ufa, możliwa jest dogłębna harmonia; z innymi ludźmi, z naturą, z samym sobą. W przeciwnym razie pojawia się chaos, bezsens i pustka. Piekło.

Pytania do refleksji i modlitwy:

- Co wiem o aniołach?
- Jaką rolę pełnią moim życiu?
- Kiedy doświadczyłem szczególnej obecności anioła?

- Co stanowi mój „Eden”?
- Czy trwam w harmonii z naturą, człowiekiem, sobą, Panem Bogiem?

FONTANNA ŻYCIA I ZAKAZANY OWOC

Pośrodku Edenu umieścił Bóg drzewo życia; *drzewo poznania dobra i zła* (por. Rdz 2, 16-17)¹. W ikonografii bywa ono przedstawiane w pobliżu źródła wody lub fontanny. Zarówno drzewo, jak i fontanna z wodą symbolizują nieśmiertelność, odrodzenie, źródło wiecznego życia. Tym źródłem jest sam Bóg.

Pan Bóg zakazał człowiekowi spożywania owoców z drzewa życia; jednak on, idąc za podszeptem szatana, nie posłuchał. Prastara tradycja przedstawia węża rodzaju żeńskiego. *Ma kobiecą twarz, jasne włosy i kobiece piersi* (M. Bussagli). Być może w ten sposób wskazuje na Ewę, która pierwsza uległa jego pokusie.

Rajski szatan jest pierwszym wyobrażeniem upadłego anioła, który świadomie i dobrowolnie zerwał więź z Bogiem. Sądząc, że będzie szczęśliwy poza Nim, sam skazał się na wieczną samotność i cierpienie. Co więcej, odtąd jego „ambicją” będzie oddzielenie człowieka od swego Stwórcy i skazywanie go na wieczną samotność.

¹ Fragmenty biblijne cytowane są według *Biblii Tysiąclecia*, wyd. III (popr.), Poznań–Warszawa 1990.

W raju upadły anioł kusi człowieka do nieposłuszeństwa Bogu (Rdz 3, 1nn). Wykorzystuje swoją nieprzeciętną inteligencję i spryt, by zerwać „pępowinę” łączącą go z Ojcem. Stawia na ambicję i dumę. Obiecuje, że gdy człowiek zerwie zakazany owoc, osiągnie nieśmiertelność, sam będzie bogiem.

Ewa ulega podszeptowi szatana. Daje się skusić irracjonalnym marzeniom. Mimo że jest najbardziej szczęśliwą kobietą, sięga po więcej. Pokusie nie oprze się również Adam. Powtarza czyn Ewy. Również on chce osiąść Bożą prawdę i mądrość, Jego potęgę i nieśmiertelność. Obydwoje nie ufają Bogu, nie wierzą Jego miłości, chcą budować na sobie. Efektem jest zwycięstwo upadłego anioła.

Ewa jest kobietą, która nie oparła się złu. Przegrała z szatanem. Jej przeciwieństwem jest Maryja. Nowa Ewa, która pokonała zło. W ikonografii właśnie fontanna rajska symbolizuje Jej czystość i dziewictwo.

Pytania do refleksji i modlitwy:

- Jak wyobrażam sobie szatana?
- W jaki czuły punkt mojego życia uderza on najczęściej?
- Jak radzę sobie z pokusami?
- Czy Maryja jest dla mnie wzorem czystości i duchowego piękna?

Konsekwencje nieposłuszeństwa okazanego Bogu przez pierwszych rodziców trwają do dnia dzisiejszego (Rdz 3, 16nn). Człowiek utracił bliską przyjaźń i intymność relacji ze Stwórcą. Musi odtąd pracować w pocie czoła. Kobieta w bólu rodzi dzieci. Ludzkim udziałem stało się cierpienie, ból i zło. Ponowna bliskość z Ojcem możliwa jest dopiero przez przejście bramy śmierci. *Pomiędzy Bogiem a człowiekiem rodzi się nieprzyjaźń. Grzesznik jest kimś, kto jest oddzielony od Boga. Dawna zażyłość jest już tylko bladym wspomnieniem, a osamotniony człowiek błąka się teraz po opustoszałych zakątkach ziemi i historii. Fałszywa „boskość” człowieka ostatecznie staje się jedynie nędzą i oddaleniem* (G. Ravasi).

Po ogłoszeniu wyroku Pan Bóg *wydalil* człowieka z ogrodu Eden (por. Rdz 3, 23). Ustanowił również stróża drzewa życia: *Wygnawszy zaś człowieka, Bóg postawił przed ogrodem Eden cherubów i potyskujące ostrze miecza, aby strzec drogi do drzewa życia* (Rdz 3, 24). Cheruby (cherubini) są istotami duchowymi pozostającymi w bezpośredniej bliskości Boga. W wizjach prorockich unoszą Go, albo raczej On na nich zasiada (Ps 18, 11; 99, 1). Ponadto otrzymują od Boga specyficzne zadania.

W ikonografii rajscy cherubini przedstawiani są w różnych postaciach. Ich atrybutem jest niebieski kolor i cztery skrzydła. Jednak artyści odchodzą od

tego wzoru. Giovanni di Paolo ukazuje anioła nagiego, podobnie jak pierwszych rodziców. Różnicują ich symbole. Nagość anioła wyraża czystość, niewinność, co symbolizuje kwiat na jego łonie i białe lilie. Tymczasem nagość ludzi oznacza rozwiązłość, grzeszność, nieposłuszeństwo, czego symbolem jest skaczący zając (M. Bussagli).

Rajski stróż wyobrażany bywa jako wręcz agresywny. Na wielu obrazach siłą wypycha Adama i Ewę przez bramę raję do nowego nieznanego im świata, a nawet nie poprzestaje na tym, *pędzi przed sobą grzeszników, jak pastuch krowy* (M. Bussagli). Odgradza ich od Boga ostrym mieczem.

Jednak Pan Bóg jest bardziej miłosierny niż surowy. Na jednym z anonimowych obrazów artysta przedstawił Go, gdy patrząc z góry, rozkłada ręce w geście bezradności, ale również miłosierdzia. Potwierdza to opis biblijny: *Pan Bóg sporządził dla mężczyzny i dla jego żony odzienie ze skór i przyodział ich* (Rdz 3, 21). Nałożone przez Boga szaty są symbolem przywrócenia wewnętrznej godności, znakiem i źródłem łaski i nowej zażyłości z Bogiem, a także pewnego zabezpieczenia przed nieprzyjaznym światem. Choć kara jest logicznym następstwem winy i konsekwencje grzechu pozostają (człowiek musi pracować w *pocie czoła* i umrzeć), to jednak ostatecznie zwycięży miłość i życie. Śmierć i szatan poniosą klęskę.

Po śmierci strażnik drzewa życia nie będzie już strzegł dostępu do niego. Miecz okaże się niepotrzeb-

ny. Przeciwnie: jak wcześniej wyprowadzał grzesznego człowieka przez bramy raju, tak wówczas będzie weń wprowadzał. *Zwycięzcy dam spożyć owoc z drzewa życia, które jest w raju Boga (Ap 2, 7).*

Pytania do refleksji i modlitwy:

- Jakie są konsekwencje moich grzechów?
- Co sędzę o karze Bożej?
- Czego symbolem jest moja nagość?
- Jaka jest (według mnie) zależność między Bożą karą, sprawiedliwością i miłosierdziem?

2. ANIOŁ I HAGAR

KOBIECA RYWALIZACJA

Pierwszą biblijną kobietą, której objawia się anioł, jest Hagar. Jej dramatyczna historia wynika z uwarunkowań społecznych. Jest niewolnicą Abrahama. Z tego powodu cierpi i bywa upokarzana. Świątelnko w tunelu pojawia się, gdy niepłodna Sara, żona Abrahama, opierając się na starożytnych zwyczajach, zachęca męża, aby dał jej dziecko z niewolnicy (Rdz 16, 1-3). Według Kodeksu Hammurabiego niepłodna żona mogła uznać takie dziecko za własne.

Abraham był posłuszny żonie, ale czy Bogu? *Abraham grzeszył, ulegając sugestii żony, ponieważ wygląda na to, że sądził, iż pomoże Bogu w wypełnieniu Jego obietnicy dotyczącej „potomstwa”, oddając się poligamii. Wygląda to trochę jak wariant współczesnej maksymy: „Bóg pomaga tym, którzy radzą sobie sami” (W. Kaiser).* Zapewne współczesna ocena czynu Abrahama różni się od starożytnej.

Ciąża Hagar nie przyniosła Sarze oczekiwanego szczęścia; przeciwnie, stała się powodem dalszych problemów (Rdz 16, 4-6). Hagar bowiem postanowiła wykorzystać uzyskaną przewagę, zaczęła się wywyższać i lekceważyć swoją panią. Sara odpowie-

działa jej pięknym za nadobne. Nastąpiła zmiana ról. Upokarzana teraz upokarza. Hagar, zraniona w swej dumie, uciekła na pustynię.

Sytuacja tych dwóch kobiet pokazuje, jak trudne jest życie w rodzinach, w których następuje rywalizacja o względy partnera. Cierpi zarówno Sara, jak i Hagar. Ale cierpi również Abraham. Chociaż wydaje się „bezwolny”, jest człowiekiem z krwi i kości. Jego uczucie do żony zostaje wystawione na poważną próbę. Pozostaje rozdarty między miłością do Sary a współczuciem dla niewolnicy.

Pytania do refleksji i modlitwy:

- Co sędzę o kobiecej rywalizacji?
- Jak oceniam czyn Abrahama?
- Czy należę do osób upokarzających innych, czy do upokarzanych? Dlaczego?
- Czy w mojej rodzinie, wspólnocie ma miejsce zdrowa czy niezdrowa rywalizacja?

UCIECZKA

Hagar uciekła na pustynię, gdzie znalazł ją Anioł Pański (Rdz 16, 7). W najstarszych tekstach biblijnych pojęcie anioła używane jest zamiennie ze słowem Pan, czyli Bóg. Również Hagar myśli podobnie. Dowiedziawszy się, że rozmawiała z aniołem, nazwała go „*Tyś Bóg widzialny*”, bo mówiła: «*Wszak tu widzia-*

łam Widzącego mnie, a jestem żywa» (Rdz 16, 13). Hagar jest zdumiona, że w miejscu tak niegościnnym jak pustynia spotyka kogoś życzliwego i przychylnego jej. Równocześnie jest to jedyne miejsce w Starym Testamencie, w którym człowiek nadaje imię Bogu. Tym bardziej zdumiewające, że według starożytnych przekonań, nadanie komuś imienia wiązało się z władzą nad nim. *W tym przypadku najbardziej prawdopodobne jest, że Hagar, nie znając imienia Bóstwa, które się jej ukazało, nadała Mu imię określające Jego naturę, by mogła Je wzywać w przyszłości* (J. Walton).

Dialog anioła z Hagar zaczyna się zwyczajnie, serdecznie. Przybysz jest zainteresowany, co robi samotna kobieta na pustyni: *skąd przyszedłaś i dokąd idziesz?* (Rdz 16, 8). To pytanie pozwala kobiecie wnikać głębiej w siebie i uświadomić sobie sens własnego czynu. Dlaczego uciekła od swej pani? Czy urażona duma jest wystarczającym motywem? Jak wyobraża sobie przyszłość własną i dziecka na pustyni, bez środków do życia? Czy nie powinna wrócić?

Anioł nie poprzestaje na pytaniu, ale przekazuje „wołę Bożą”: *Wróć do twej pani i pokornie poddaj się pod jej władzę* (Rdz 16, 9). Te słowa na pierwszy rzut oka wydają się nieludzkie. Boży wysłannik nakazuje Hagar uległość wobec Sary, z którą jest skonfliktowana, i przyjęcie w pokorze trudnego losu. Proponuje (a nawet żąda), by podjęła drogę dialogu i pojednania. Bez przebaczenia jej życie w samotności skazane jest na porażkę, a nawet śmierć.

Hagar słyszy ponadto dobrą nowinę (podobną jak Abraham), która „wynagrodzi” jej upokorzenia. Będzie matką wielkiego rodu: *Rozmnożę twoje potomstwo tak bardzo, że nie będzie można go policzyć* (Rdz 16, 10). Anioł podpowiada Hagar, jakim imieniem ma nazwać jego protoplastę: *Jesteś brzemienna i urodzisz syna, któremu dasz imię Izmael, bo słyszał Pan, gdy byłaś upokorzona. A będzie to człowiek dziki jak onager: będzie on walczył przeciwko wszystkim i wszyscy – przeciwko niemu; będzie on utrapieniem swych pobratymców* (Rdz 16, 11-12). Izmael („Bóg słyszy”) zapoczątkuje ród Beduinów, dlatego szczególnie czczony jest w krajach arabskich.

Anioł Pański jest dla Hagar błogosławieństwem. W momencie, gdy nie widzi już wyjścia z trudnego położenia i wybiera samobójczą śmierć na pustyni, doświadcza Bożej Opatrzności i miłosierdzia. Bóg, interweniując w jej życie, wskazuje, że zawsze jest „drugie wyjście”. Dramat człowieka polega na tym, że widzi jedynie własne, ludzkie rozwiązanie, które często oznacza porażkę lub śmierć, a zapomina, że Bóg ma inne – o wiele lepsze.

Pytania do refleksji i modlitwy:

- Co stanowi moje „miejsce ucieczki”?
- Dlaczego uciekam? Przed kim (przed czym)?
- Czy sytuacje konfliktowe są dla mnie bodźcem do poszukiwania nowych rozwiązań i dialogu?

- Czy w trudnych sytuacjach widzę różne możliwości ich rozwiązania? Czy zdaję się wtedy na Boga?

BOŻA OPATRZNOŚĆ

Po powrocie do domu Hagar niedługo mogła cieszyć się ciepłem rodzinnego ogniska. W tym bowiem czasie Sara porodziła syna Izaaka (Rdz 21, 1nn). Gdy podrośł, ogarnęły ją obawy o jego przyszłość. Czy Abraham, kochając Izmaela, nie potraktuje go na równi z Izaakiem? Sara nie mogła pogodzić się z tym, by syn niewolnicy był równy jej dziecku. Wykorzystała więc zatarg między dziećmi, naturalny przecież w rodzinach wielodzietnych, i przymusiła męża, aby oddalił Hagar (Rdz 21, 9nn). Jednak *jej bezdusznej strategii nie powinno się oceniać według współczesnych wzorców; pragnęła jedynie, by tylko Izaak był dzieckiem wielkich obietnic. Jej przyszłość jest nierozzerwalnie związana z losem syna; walczy zatem o własne życie* (R. Clifford).

Abraham kochał Hagar i Izmaela, dlatego bardzo cierpiał z powodu decyzji Sary; był jej przeciwny. Jednak tym razem Bóg nakazał mu być posłusznym żonie, gdyż jej dziecko będzie stanowiło kontynuację rodu. Zapewnił go również, że Izmael będzie człowiekiem nieprzeciętnym.

Nazajutrz z wielkim bólem oddalił Hagar (Rdz 21, 14). Zaopatrzył ją na drogę w chleb i wodę. Ha-

gar, choć potraktowana nieludzko, odzyskała wolność. Odtąd jako kobieta niezależna mogła ułożyć sobie dalsze życie wśród swoich (we własnym szczepie).

Hagar wyruszyła na południe i *bląkała się po pustyni Beer-Szeby* (Rdz 21, 14). Gdy zabrakło jej wody, pozostawiła syna pod jednym z pustynnych krzewów, by nie patrzeć na jego śmierć, a sama zrozpaczona i pogrążona w wielkim bólu, *siedząc opodal, zaczęła głośno płakać* (Rdz 21, 16). Bóg nie pozostaje głuchy na płacz cierpiącej, zdesperowanej matki. Nie tylko widzi – jak wcześniej stwierdziła Hagar. On również słyszy jęk i ból człowieka. Dlatego ponownie posyła anioła, by ją pocieszył, a później otwiera jej oczy na studnię z wodą.

Hagar mogła przeżyć. Bóg wspomógł ją i ukoił jej niepokój o przyszłość. Pustynia, która omal nie zabiła Izmaela, będzie odtąd miejscem mu przychylnym. Na niej rozkwitnie i będąc łucznikiem, zapewni żywność sobie i matce. Będzie również cieszył się asystencją i opieką Bożą (Rdz 21, 20-21).

Historia Hagar i jej syna pokazuje, że nikt nie jest Bogu obojętny, zapomniany, nieważny. Nawet wątpiąca i pogardzana niewolnica. Nawet dziki i, wydawałoby się, skazany na śmierć Izmael. Do takich osób, po ludzku sądząc nieważnych, zagubionych i przegranych, posyła swoich aniołów z pocieszeniem i nadzieją.

Pytania do refleksji i modlitwy:

- Jak oceniam postawę Sary i Abrahama wobec Hagar?
- Czy jestem posłuszny Bogu, gdy żąda ode mnie rzeczy niezrozumiałych?
- Czy doświadczam, że Bóg jest „widzący” i „słyszający”?
- Czy nie czuję się przegrany i skrzywdzony przez los?
- Jakich aniołów posyła do mnie Bóg?

Spis treści

WSTĘP	5
1. STRAŻNIK DRZEWA ŻYCIA	7
2. ANIOŁ I HAGAR	14
3. W GOŚCINIE U ABRAHAMA	21
4. W SODOMIE	28
5. STRÓŻ IZAAKA	34
6. DRABINA JAKUBOWA	40
7. WALCZĄCY Z BOGIEM	46
8. ANIOŁ KRZEWU GOREJĄCEGO	52
9. ANIOŁ NISZCZYCIEL	59
10. CHERUBINY	66
11. ANIOŁ I... OŚLICA	74
12. WÓDZ ZASTĘPÓW PAŃSKICH	81
13. OFIARA GEDEONA	87
14. ANIOŁ ZWIASTOWANIA	93
15. POKARM ELIASZA	99
16. ARCHANIOŁ RAFAŁ	106
17. ANIOŁ STRÓŻ	114
18. ANIOŁOWIE MUZYKUJĄCY	121
19. SERAFINY	128
20. ANIOŁ Z PIECA OGNISTEGO I JASKINI LWÓW	135
21. WIZJE ZACHARIASZA	143
22. UPADEK ZBUNTOWANYCH ANIOŁÓW	150
23. ARCHANIOŁ GABRIEL	158

24. ANIOŁOWIE NARODZENIA	166
25. SNY JÓZEFA	176
26. ANIOŁOWIE PUSTYNI	184
27. ANIOŁ POCIESZENIA	191
28. ANIOŁ ZMARTWYCHWSTANIA	199
29. ANIOŁ WOLNOŚCI	207
30. SIEDEM ANIOŁÓW APOKALIPSY	213
31. ARCHANIOŁ MICHAŁ	220
ANEKS	226
LITANIA DO ANIOŁÓW (1)	226
LITANIA DO ANIOŁÓW (2)	229
LITANIA DO ANIOŁA STRÓŻA	233
BIBLIOGRAFIA	235